ECO INFINITY

2025

EKO IZVEŠTAJ

SJENICA / / NOVI PAZAR / / TUTIN

LISTA POGLAVLJA

1 Uvod u istraživanje

2 Naši ciljevi

3 Metodologija

4 Sjenica - analiza i istraživanje

5 Tutin - istraživanje

6 Novi Pazar - istraživanje

7 Zaključci i preporuke

UVOD U ISTRAŽIVANJE

Ova publikacija predstavlja sveobuhvatnu analizu stanja životne sredine u opštinama Sjenica, Novi Pazar i Tutin, zasnovanu na terenskim istraživanjima, prikupljenim podacima, razgovorima sa predstavnicima institucija i civilnog sektora, kao i na zaključcima sa okruglih stolova održanih tokom 2025. godine.

Kroz detaljan pregled ekoloških izazova i razvojnih potencijala, dokument pruža jasnu sliku o aktuelnom stanju prirodnih resursa, sistemu upravljanja otpadom, kvalitetu voda, zaštiti zaštićenih područja i infrastrukturnim potrebama triju lokalnih zajednica.

Sjenica, Novi Pazar i Tutin deo su jedinstvenog geoekološkog prostora jugozapadne Srbije, koji obuhvata Pešterску visoravan, rečne tokove Uvca, Vapa, Grabovice i Ibra, kao i delove Golije. Uprkos izuzetnim prirodnim vrednostima, ovo područje suočava se sa ozbiljnim izazovima: neadekvatnim upravljanjem otpadom, zagađenjem voda, ograničenim kapacitetima komunalnih službi, pritiskom turizma, prekomernom ispašom i nedovoljno razvijenom infrastrukturom.

Posebno su izraženi problemi poput divljih deponija u ruralnim mesnim zajednicama, mikrobiološkog zagađenja rečnih tokova, degradacije tresetišta u Pešterskom polju, kao i blokiranih regionalnih deponijskih sistema.

Zadatak ove publikacije nije samo da ponudi opis stanja, već da pruži temeljan, argumentovan i primenljiv set preporuka koje mogu poslužiti lokalnim samoupravama, javnim preduzećima i drugim akterima u daljem planiranju i sprovođenju ekoloških politika. Dokument sintetizuje nalaze i podatke ulogom nezavisnog analitičkog materijala koji ističe ključne probleme, identifikuje uzroke i posledice ekoloških pritisaka, ali i prepoznaje pozitivne primere, postojeće kapacitete i mogućnosti za unapređenje.

Publikacija je namenjena donosiocima odluka, institucijama, organizacijama civilnog društva, stručnjacima iz oblasti ekologije, kao i svim građanima zainteresovanim za zaštitu prirode i održivi razvoj Peštera i šireg regiona. Na taj način, ovaj dokument predstavlja važan korak ka stvaranju efikasnijeg, održivijeg i koordinisanog pristupa u upravljanju životnom sredinom na nivou tri opštine.

NAŠI CILJEVI

Opšti cilj projekta jeste podizanje nivoa kvaliteta životne sredine i unapređenje zaštite prirodnih resursa, kroz jačanje kapaciteta lokalnih zajednica, unapređenje institucionalnog odgovora i aktivno uključivanje građana, posebno mladih.

1 Poboljšanje ekološkog upravljanja i lokalnih politika

Projekat teži da unapredi postojeće lokalne ekološke politike kroz:

- sprovođenje detaljne analize stanja otpada, voda i zaštićenih područja,
- organizovanje okruglih stolova sa donosiocima odluka,
- kreiranje seta preporuka zasnovanih na dokazima,
- jačanje saradnje između opština, institucija i javnih preduzeća

Time se doprinosi boljem planiranju, usklađivanju lokalnih planova sa nacionalnim strategijama i efikasnijem upravljanju resursima

2 Uključivanje i osnaživanje mladih u oblasti ekologije

Mladi predstavljaju ključni akter transformacija u lokalnim zajednicama. Ovaj projekat ima za cilj:

- podizanje ekološke svesti među mladima,
- uključivanje mladih u terenske aktivnosti, istraživanja i zagovaračke procese,
- kreiranje prilika za njihovo angažovanje u ekološkim inicijativama,
- formiranje mreže mladih eko-lidera koja će delovati i nakon završetka projekta

Kroz mini-škole ekološkog aktivizma, istraživačkog novinarstva i zaštite prirode, mladi stiču praktična znanja i veštine za dugoročno učešće u očuvanju životne sredine

3 Zaštita prirodnih resursa i sprovođenje konkretnih ekoloških inicijativa

Projekat uvodi pristup koji povezuje analitički rad i praktične intervencije. Cilj je:

- sprovesti konkretne akcije čišćenja, sadnje drveća i uklanjanja otpada,
- poboljšati stanje vodotokova poput Grabovice, Vidrenjaka i rečnih pritoka Uvca i Ibra,
- smanjiti negativan uticaj divljih deponija,
- doprinijeti očuvanju Pešterskog polja, Uvca, Golije i drugih zaštićenih područja

Ove aktivnosti imaju direktan pozitivan uticaj na prirodne ekosisteme

4 Jačanje regionalne saradnje i institucionalne koordinacije

Cilj projekta je unapređenje saradnje između Sjenice, Novog Pazara i Tutina kako bi se ekološki problemi rešavali zajednički, a ne izolovano. Kroz okrugle stolove, razmenu podataka i usklađivanje lokalnih planova, projekat podstiče:

- bolju koordinaciju javnih preduzeća i opština,
- zajedničko upravljanje zaštićenim područjima,
- razmenu resursa u oblastima otpada, voda i zaštite prirode,
- usklađena rešenja za regionalne probleme, posebno deponije i vodotokove

METODOLOGIJA ANALIZE

NAPOMENA

Kroz razgovore sa poljoprivrednicima, stočarima, vodičima, lokalnim aktivistima i sektorskim stručnjacima prikupljeni su uvidi koji su dopunili zvanične podatke. U nekim slučajevima upravo su ove informacije ukazale na najkritičnije ekološke pritiske, posebno u ruralnim područjima gde je institucionalni nadzor slabiji.

ISTRAŽIVANJE

Centralni deo metodologije obuhvatio je paralelno sprovođenje terenskih obilazaka i analizu relevantnih strateških, planskih i institucionalnih dokumenata. Ova dva procesa međusobno su se dopunjavala i omogućila stvaranje realne i verodostojne slike o stanju životne sredine.

Terenski rad je sproveden u periodu maj–jul 2025. godine i obuhvatio je obilazak ključnih lokacija, uključujući rečne tokove, zaštićena područja, zone prekomerne ispaše, lokacije divljih deponija, pristupne puteve, seoske kanale i šumske komplekse. Tokom obilazaka vršeno je:

- foto-dokumentovanje stanja voda, zemljišta i prirodnih staništa,
- evidentiranje građevinskog, komunalnog i animalnog otpada,
- procena ugroženosti vodotokova (Grabovica, Vidrenjak, Uvac, Vapa),
- razgovori sa lokalnim stanovništvom o ekološkim promenama u poslednjih 5–10 godina

Istovremeno, izvršena je analiza lokalnih i regionalnih dokumenata koji definišu upravljanje prirodnim resursima i ekološku infrastrukturu. Među njima posebno su značajni:

- Lokalni planovi upravljanja otpadom (2021–2030),
- Planovi kvaliteta vazduha,
- prostorni i urbanistički planovi opština,
- dokumenti Zavoda za zaštitu prirode Srbije (Uvac, Golija, Peštersko polje),
- predlozi uredbi o zaštiti prirodnih područja

Upoređivanjem podataka iz dokumenata sa nalazima na terenu identifikovane su ključne razlike između planiranog i postojećeg stanja. Na primer, pojedine lokacije koje su u planovima definisane kao uređene, u realnosti su i dalje zone nekontrolisanog odlaganja otpada, dok su neki vodotokovi označeni kao prioriteti za zaštitu već godinama bez ikakvog monitoringa. Ovakva poređenja bila su od presudnog značaja za identifikaciju institucionalnih praznina i prioriteta za intervenciju.

OKRUGLI STOLOVI

U Sjenici, Novom Pazaru i Tutinu organizovani su okrugli stolovi koji su okupili:

- direktorate i odeljenja za zaštitu životne sredine,
- komunalna preduzeća (JKP „Vrela“ Sjenica, JKP „Čistoća“ Novi Pazar, JKSP „Gradac Tutin“),
- odeljenja za urbanizam, inspekcijske službe,
- turističke organizacije i lokalne NVO

Na ovim sastancima dobijene su ključne informacije o stanju infrastrukture, zakonskim obavezama, tehničkim uslovima i izazovima sa kojima se suočavaju lokalne institucije. Ovi podaci bili su ključni za formulisanje realnih i primenljivih preporuka.

UVOD

SJENICA

Opština: Sjenica
Okrug: Zlatiborski okrug
Površina: 1.059 km²
Broj stanovnika: oko 23.500 (popis 2022)
Broj naselja: 101 naselje
Nadmorska visina: 1.000–1.200 m
Glavne reke: Uvac, Vapa, Grabovica
Zaštićena područja: Uvac", Peštersko polje, Gutavica, Paljevine, delovi Parka prirode Golija

Opština Sjenica predstavlja jedno od ekološki najosetljivijih područja jugozapadne Srbije, sa izuzetnim prirodnim vrednostima, ali i izraženim ekološkim izazovima koji se poslednjih godina intenziviraju. Specifična geografska struktura Pešterske visoravni, velika razuđenost naselja, kombinacija poljoprivrednih, stočarskih i turističkih aktivnosti, kao i ograničeni komunalni kapaciteti doprinose složenosti upravljanja životnom sredinom na ovoj teritoriji.
Sjenica obuhvata preko 1.050 km², dok više od 35% stanovništva živi u udaljenim ruralnim mesnim zajednicama koje nisu pokrivene sistematskim komunalnim uslugama. To dovodi do niza čestih problema: neorganizovanog odlaganja otpada, zagađenja vodotokova, prekomerne ispaše, erozije tla i stvaranja mikro-deponija uz seoske puteve i rečne tokove.

1 Neuređeno upravljanje otpadom

Preko 40 evidentiranih divljih deponija nalazi se širom opštine, od čega se značajan broj nalazi u neposrednoj blizini reka Grabovice, Dolića, Kamešnice i seoskih kanala. Građevinski i komunalni otpad najčešće se odlažu nekontrolisano, što doprinosi zagađenju zemljišta i podzemnih voda.

2 Zagađenje vodotokova, posebno reke Grabovice

Grabovica je identifikovana kao jedan od najugroženijih vodotokova u regionu. Uočeni su: dotoci otpadnih voda iz domaćinstava, povećane koncentracije organskog zagađenja, kao i značajna količina plastičnog i ambalažnog otpada. Ovo direktno utiče na kvalitet vode u slivu Uvca, kao i na stočarstvo i poljoprivredu u dolini.

3 Pritisci na zaštićena prirodna područja

Specijalni rezervat prirode „Uvac", Peštersko polje (Ramsarsko područje) i delovi Parka prirode Golija suočeni su sa neregulisanom ispašom, formiranjem odlagališta stočarskog otpada, nelegalnom sečom, turističkim pritiskom i neadekvatnim upravljanjem manjim pristupnim putevima.

Pored ovih problema, komunalna infrastruktura — naročito mreža za odvodnjavanje, kišnu kanalizaciju i reciklažne kapacitete — i dalje nije dovoljno razvijena da odgovori na potrebe opštine sa izrazito rasutim naseljima.

Uprkos izazovima, Sjenica poseduje najveći ekološki potencijal u regionu: bogate pašnjake, očuvane visoravni, vodene ekosisteme i jedinstvena staništa koja su ključna za biodiverzitet Srbije. Ova kombinacija vrednosti i problema čini Sjenicu centralnim prostorom za unapređenje ekoloških politika, modernizaciju komunalnih sistema i razvoj održivih lokalnih praksi.

OTPAD U GRABOVICI

KLJUČNI EKOLOŠKI PROBLEM

MEANDRI UVCA

Jedan od najpoznatijih prirodnih prizora u regionu

SJENICA
ANALIZA OTPADA

Sistem upravljanja otpadom u Sjenici suočava se sa ozbiljnim strukturnim ograničenjima koja su naročito izražena u ruralnim područjima i na obodima grada. Sa samo **oko 65% domaćinstava obuhvaćenih organizovanim odvozom otpada i velikim brojem teško dostupnih naselja, otpad se u značajnom delu teritorije i dalje odlaže na improvizovana mesta** – što rezultira stvaranjem brojnih divljih deponija.

Prema podacima terenskog istraživanja u okviru projekta, na teritoriji opštine evidentirano je 47 divljih deponija, od kojih se čak 12 nalazi u neposrednoj blizini vodotokova i kanala. Ovi lokaliteti predstavljaju najkritičnije zone ekološkog rizika, budući da dolazi do direktnog zagađenja površinskih i podzemnih voda, naročito tokom kišnih perioda.

Posebnu pažnju zahteva **zona oko reke Grabovice**, gde se nalazi više mikro-deponija i mesta na kojima se komunalni i građevinski otpad odlaže svega nekoliko metara od rečnog korita. Na pojedinim punktovima registrovani su tragovi odlaganja animalnog otpada, plastike i mešovitog komunalnog otpada, što dodatno povećava rizik od mikrobiološkog zagađenja sliva.

Struktura otpada pokazuje da dominiraju:

- komunalni otpad (oko 70%),
- građevinski šut (oko 15%),
- plastični i ambalažni otpad (oko 10%), uz tendenciju rasta,
- manje količine opasnog otpada (baterije, ulja, medicinski otpad)

Najčešći uzroci stvaranja deponija uključuju:

- nedovoljan broj kontejnera,
- retko pražnjenje u udaljenim naseljima,
- nepostojanje punktova za građevinski otpad,
- nisku ekološku svest u nekim mesnim zajednicama,
- geografski teško dostupne terene u zimskim mesecima

Pored identifikacije problema, posebno je važno naglasiti da su meštani u više navrata ukazali na nedostatak informacija o pravilnom odlaganju otpada, kao i na osećaj da se ruralne zajednice nalaze van dometa institucionalne podrške.

Ovi nalazi predstavljaju **ključnu osnovu za preporuke** u narednim poglavljima, naročito u delu koji se odnosi na prioritetnu sanaciju lokaliteta i uvođenje pilot-sistema selekcije otpada u urbanom delu Sjenice.

VELIKI BROJ DIVLJIH DEPONIJA U UDALJENIM DELOVIMA SJENICE

ANALIZA OTPADA
PREPORUKE

Na osnovu sprovedene analize stanja otpada i identifikovanih kritičnih tačaka u Sjenici, posebno oko reke Grabovice i u ruralnim mesnim zajednicama, formulisane su preporuke koje predstavljaju realan okvir za unapređenje sistema upravljanja otpadom. Ove preporuke uzimaju u obzir i nove institucionalne inicijative pokrenute krajem 2025. godine, koje značajno utiču na budući razvoj komunalnih kapaciteta opštine.

1. Prioritetna sanacija kritičnih deponija

Neophodno je sprovesti hitnu sanaciju 12 najproblematičnijih lokacija koje se nalaze uz vodotokove. Sanacija treba da uključuje uklanjanje otpada, nivelaciju terena, postavljanje zabrana, kao i sezonski monitoring.

2. Uspostavljanje punktova za građevinski otpad

Veliki deo evidentiranog otpada čini građevinski šut. Preporučuje se formiranje 2–3 komunalna punkta na rubnim delovima grada, kako bi se:

- sprečilo odlaganje šuta pored puteva,
- rasteretile postojeće mikro-deponije,
- omogućio lakši nadzor nad građevinskim otpadom.

3. Proširenje obuhvata organizovanog odvoza otpada

Potrebno je povećati pokrivenost sa 65% na najmanje 80% domaćinstava. Ovaj korak direktno utiče na smanjenje broja divljih deponija.

4. Jačanje mehanizacije komunalnih službi

Ovaj segment dobija novu važnost zahvaljujući donaciji Ambasade Japana (24.11.2025), kroz POPOS program, kojom je Sjenici obezbeđena savremena kombinovana mašina za:

- čišćenje snega,
- održavanje komunalne infrastrukture,
- uklanjanje i čišćenje divljih deponija.

Ova donacija predstavlja značajan iskorak u unapređenju kapaciteta JKP „Vrela“ i treba je strateški integrisati u planove redovnog čišćenja svih prioritetnih lokacija.

5. Regulisanje odlaganja otpada duž reke Grabovice

Najveći akcenat treba staviti na Grabovicu, koja je jedan od najugroženijih vodotokova u regionu. Situacija dobija dodatnu težinu u svetlu posete Svetske banke 19.11.2025, čija delegacija je sa kabinetom predsednice opštine razmatrala:

- sanaciju rečnog korita Grabovice na dužini od oko 2,5 km,
- mere za zaštitu od poplava,
- očuvanje prirodnog toka,
- bezbednost stanovništva u okolini,
- potrebe hitnih intervencija i tehničko-finansijskih mogućnosti podrške.

Ovaj sastanak predstavlja prvu fazu potencijalnog većeg međunarodnog projekta koji bi mogao u potpunosti promeniti upravljanje rečnim tokovima u Sjenici.

6. Pilot-program selekcije otpada

Preporučuje se sprovođenje pilot-programa u tri gradske mesne zajednice:

- Bare,
- Rasno,
- Šanac.

Program bi uključivao razdvajanje suve i mokre frakcije, postavljanje novih posuda i praćenje rezultata tokom šest meseci.

7. Edukacija stanovništva i vidljivo označavanje zona zabrane odlaganja

Usmerena kampanja u školama, mesnim zajednicama i na društvenim mrežama povećala bi razumevanje:

- zašto su Grabovica i Uvac najugroženije tačke,
- kako pravilno odlagati otpad,
- kome prijaviti formiranje nove deponije.

Uz kampanju, potrebno je postaviti jasne i vidljive info-table u najkritičnijim zonama.

8. Uvođenje sistemskog monitoringa

Predlaže se uvođenje mesečnog obilaska kritičnih lokacija i čuvanje evidencije u GIS bazi. Ove informacije treba deliti sa Zavodom za zaštitu prirode i Ministarstvom.

SJENICA
ANALIZA VODA

Vodotokovi opštine Sjenica čine međusobno povezani i veoma osetljiv hidrološki sistem koji direktno utiče na stanje celokupnog sliva Uvca. Najvažniji među njima, **Grabovica i Vapa,** beleže sve izraženije ekološke pritiske usled neadekvatnog upravljanja otpadom, otpadnim vodama i intenzivnih stočarsko–poljoprivrednih aktivnosti u okolini.

Reka Grabovica predstavlja najopterećeniji vodotok u opštini. Duž njenog toka registrovani su:

- komunalni, plastični i građevinski otpad,
- neregulisana ispuštanja otpadnih voda iz domaćinstava,
- tragovi animalnog otpada i organskih materija,
- povišene vrednosti HKR i BKR u prethodnim analizama

Najkritičnije zone nalaze se kod Bara, Kamešnice i nizvodno ka Sjeničkom jezeru, gde se tokom kišnih perioda beleži naglo povećanje otpada koji reka nanosi iz gornjih delova toka.

Reka Vapa, iako u boljem stanju od Grabovice, takođe trpi pritiske, posebno u delovima uz poljoprivredne površine i pristupne puteve. Zamućenje nakon padavina i povremeno neadekvatno odlaganje otpada ukazuju na rastući rizik koji bi mogao postati ozbiljniji ukoliko se ne uvede veći nadzor.

Ovi lokalni tokovi imaju direktan uticaj na Uvac, jedan od ekološki najvrednijih sistema u Srbiji. **Zagađenja iz Sjenice** doprinose:

- degradaciji kvaliteta vode u jezerskom sistemu,
- smanjenju biodiverziteta u priobalju,
- potencijalnim rizicima za populaciju beloglavog supa,
- povećanom prisustvu ambalaže i plastike u letnjim mesecima

Ključni faktori narušavanja kvaliteta voda uključuju:

- neorganizovano odlaganje otpada u blizini vodotokova,
- nedovoljnu pokrivenost kanalizacijom,
- ispuštanje otpadnih voda bez prečišćavanja,
- stočarski otpad i eroziju obala,
- potpuni izostanak redovnog monitoringa u ruralnim zonama

Zaštita Grabovice i Vape predstavlja jedan od najvažnijih ekoloških prioriteta opštine Sjenica. Njihovo uređenje i kontrolisano upravljanje direktno su povezani sa očuvanjem šireg ekosistema Uvca, zaštitom biodiverziteta i unapređenjem kvaliteta života lokalnog stanovništva.

ANALIZA VODA

PREPORUKE

Na osnovu analize vodotokova Grabovice, Vape i manjih pritoka, jasno je da je unapređenje upravljanja vodama jedan od najhitnijih ekoloških prioriteta opštine Sjenica. Posebno ugrožena Grabovica, kao ključni pritok Uvca, zahteva sistemske intervencije koje će istovremeno smanjiti zagađenje, podići nivo bezbednosti i očuvati širi ekosistem sliva.

1. Uspostavljanje redovnog monitoringa kvaliteta voda

Neophodno je uvesti stalni sistem merenja na više tačaka duž Grabovice i Vape, sa posebnim fokusom na:

- ulazne zone u naselja,
- tačke povećanog zagađenja (Bare, Kamešnica),
- uliv u jezerski sistem Uvca.

Monitoring treba da uključuje mesečna merenja HKR, BKR, mikrobioloških parametara i prisustva čvrstog otpada. Rezultati bi se dostavljali Zavodu za zaštitu prirode i nadležnom ministarstvu

2. Zabrana ispuštanja otpadnih voda u vodotokove

Potrebno je uspostaviti nultu toleranciju za direktna ispuštanja otpadnih voda iz domaćinstava i stočarskih objekata. Preporučuje se:

- otkrivanje ulivnih tačaka,
- izdavanje obavezujućih naloga za priključenje na postojeću kanalizaciju,
- uvođenje prečišćavanja kroz septičke i biološke sisteme u selima bez kanalizacije.

Ovo je od ključnog značaja za oporavak Grabovice

3. Sistematsko čišćenje rečnih korita i priobalja

Preporučuje se sprovođenje sezonskih akcija čišćenja koje bi uključile:

- uklanjanje plastike i ambalaže,
- čišćenje začepljenih delova rečnog toka,
- obnavljanje pristupnih tačaka za komunalne službe.

U priobalju Grabovice potrebno je ukloniti sve mikro-deponije koje ugrožavaju rečni koridor.

4. Uklanjanje stočarskog i animalnog otpada iz bliže zone vodotokova

Stočarska domaćinstva u blizini reka moraju imati jasno definisan prostor za odlaganje animalnog otpada, uz obaveznu udaljenost od najmanje 50–100 m od rečnih korita.

5. Obezbeđivanje zaštitnog pojasa uz vodotokove

Preporučuje se formiranje zaštitne zelene zone od 10–15 metara duž najosetljivijih delova Grabovice i Vape, što bi smanjilo eroziju, odlaganje smeća i ulaz površinskih zagađivača.

6. Kontrola erozije i stabilizacija obala

Na mestima gde je uočena degradacija (posebno prema Sjeničkom jezeru), preporučuje se stabilizacija obala sadnjom autohtonih vrsta drveća i gradnjom zaštitnih barijera.

7. Uključivanje lokalnog stanovništva i škola

Program „Čuvajmo naše vode“ može se realizovati u saradnji sa:

- osnovnim i srednjim školama,
- mesnim zajednicama,
- stočarskim domaćinstvima,
- turističkim vodičima.

PRIMER

Eco Infinity je prethodno realizovao projekat „Vratimo mladicu u Grabovicu“, koji je imao za cilj prečišćavanje toka Grabovice od otpadnih voda i podizanje svesti građana o značaju očuvanja rečnih ekosistema.

SJENICA

ZAŠTIĆENA PODRUČJA

Opština Sjenica obuhvata jedinstvena prirodna područja od nacionalnog i međunarodnog značaja. Ovo je prostor izuzetne ekološke vrednosti, sa bogatim biodiverzitetom i osetljivim ekosistemima koji direktno zavise od očuvanosti voda, tresetišta, šuma i otvorenih pešterskih pejzaža.

1. Uvac – jezgro prirodne baštine Srbije
Specijalni rezervat prirode „Uvac“ predstavlja najveće i najvažnije zaštićeno područje u Sjenici. Poznat je po:

- spektakularnim meandrima,
- jezerskom sistemu i stabilnim hidrološkim ciklusima,
- jednoj od najvećih populacija beloglavog supa u Evropi (oko 130 jedinki),
- retkim vodenim i močvarnim staništima.

Kvalitet voda u Uvcu u velikoj meri zavisi od stanja Grabovice i Vape, čija degradacija direktno utiče na rezervat.

2. Peštersko polje – Ramsarsko područje od međunarodnog značaja
Peštersko polje je najveće visokoplaninsko plavozemljišno područje Balkana, upisano na Ramsarsku listu zbog:

- tresetišta od izuzetne vrednosti,
- retkih biljnih i životinjskih vrsta,
- migratornih ptica močvarica,
- osetljivih ekosistema koji trpe pritisak neadekvatnog upravljanja zemljištem i otpada.

Ovo područje zahteva visoke standarde zaštite i strogu kontrolu stočarstva.

3. Gutavica – lokalitet visokog biodiverziteta
Područje Gutavice poznato je po kombinaciji šumskih zajednica i otvorenih travnjaka, sa bogatim biodiverzitetom. Posebno je značajno zbog:

- očuvanih šuma,
- staništa divljih ptica,
- izvora i sezonskih potoka.

Gutavica funkcioniše kao prirodna tampon-zona između naselja i središnjih zona Peštera.

4. Paljevine – prirodni resurs u razvoju
Područje Paljevina dobija sve veći značaj kao prostor gde se prepliću:

- tradicionalno stočarstvo,
- staništa otvorenih travnjaka,
- migracione rute divljači.

Istovremeno su prisutni ekološki rizici – naročito formiranje mikro-deponija i degradacija vegetacije

5. Delovi Parka prirode „Golija“
Na teritoriju Sjenice ulaze i periferne zone Parka prirode Golija, sa:

- visokoplaninskim šumama,
- izvorima izuzetnog kvaliteta,
- značajnim stepenom očuvanosti prirodnih staništa

Ipak, zabeleženi su problemi poput pojedinačnih seča šume i manjeg broja divljih deponija pored puteva.

ZAŠTIĆENA PODRUČJA
PREPORUKE

Zaštićena prirodna područja Sjenice — Uvac, Peštersko polje, Gutavica, Paljevine i periferne zone Golije — predstavljaju jedne od najvažnijih ekoloških celina jugozapadne Srbije. Njihova dugoročna zaštita zahteva koordinisan pristup, redovan monitoring i jasne mere koje mogu da obezbede očuvanje biodiverziteta i prirodnih resursa.

1. Uspostaviti redovan monitoring u svim zonama zaštite

Neophodno je uvesti sistematsko praćenje stanja životne sredine kroz:

- sezonski monitoring biodiverziteta,
- merenje kvaliteta voda na ulazima i izlazima iz zaštićenih oblasti,
- praćenje antropogenih pritisaka (turizam, stočarstvo, otpad)

Monitoring treba da bude integrisan sa Zavodom za zaštitu prirode Srbije i lokalnim institucijama.

2. Stroža kontrola odlaganja otpada i uklanjanje mikro-deponija

Zaštićena područja najviše trpe pritiske od divljih deponija. Preporučuje se:

- hitna sanacija manjih deponija oko Gutavice i Paljevina,
- povećanje kazni za odlaganje otpada u blizini zaštićenih zona,
- obezbeđivanje dodatnih kontejnera na prilazima Uvcu i Pešterskom polju

Ove mere direktno će smanjiti zagađenje reka i tla.

3. Kontrola stočarske aktivnosti u Pešterskom polju

Peštersko polje je posebno osetljivo. Potrebno je:

- definisati zone dozvoljene ispaše,
- ograničiti broj grla u najosetljivijim delovima,
- obavezati stada na udaljavanje od izvorišnih zona i tresetišta

Cilj je sprečavanje erozije i degradacije vlažnih travnjaka.

4. Unaprediti turističku infrastrukturu na održiv način

Porast poseta Uvcu i Goliji zahteva uređene i kontrolisane pristupe. Preporučuje se:

- izgradnja označenih staza i vidikovaca,
- postavljanje edukativnih tabli,
- uređenje parking zona udaljenih od osetljivih delova kanjona i jezera.

Ovo doprinosi zaštiti staništa beloglavog supa i drugih vrsta.

5. Jačanje kapaciteta lokalnih institucija

Lokalne institucije treba dodatno osposobiti za rad u zaštićenim područjima kroz:

- obuke za terenski nadzor,
- bolju koordinaciju između opštinskih službi i čuvara prirode,
- formiranje zajedničkih timova za brzu reakciju.

6. Uključiti zajednicu — škole, udruženja, stočare i meštane

Najveće rezultate daju mere koje uključuju građane. Predlaže se:

- edukacija u školama o značaju Uvca i Peštera,
- akcije čišćenja u saradnji sa udruženjima,
- programe dobre prakse za stočare i poljoprivrednike.

Ove aktivnosti podižu svest i smanjuju rizik od novih oštećenja.

7. Revidirati plansku dokumentaciju za Goliju i Paljevine

U delovima teritorije gde se Golija spaja sa stočarskim zonama, potrebno je:

- ažurirati granice zaštite,
- uvesti strože kriterijume za seču šuma,
- regulisati pristup vozilima u višim zonama.

UVOD
TUTIN

Opština: Tutin
Okrug: Raški okrug
Površina: oko 741 km²
Broj stanovnika: oko 31.000 (popis 2022)
Broj naselja: 93 naselja
Nadmorska visina: 900–1.400 m
Glavne reke: Vidrenjak, Ibar (prilivne zone)
Zaštićena područja: planirano područje „Mojsirsko–Draške planine“, Godovska pećina, šumski kompleksi Peštera, izvori Vidrenjaka

Opština Tutin suočava se sa složenim i dugotrajnim ekološkim izazovima koji proističu iz kombinacije nepovoljne komunalne infrastrukture, nedovoljnih investicija, geografskih ograničenja i brzog rasta naselja. Na prostoru Pešterske visoravni, gde su prirodni resursi istovremeno i bogati i izuzetno osetljivi, svaki nedostatak u sistemu utiče na životnu sredinu u celini. Ovi izazovi utiču na zdravlje stanovnika, razvoj turizma, poljoprivredu i ukupnu održivost opštine. Ipak, Tutin raspolaže i značajnim prirodnim potencijalima i spremnošću lokalnih institucija da unaprede stanje životne sredine, što stvara prostor za napredak u godinama koje dolaze.

1 Upravljanje otpadom – blokirana deponija, vanredna stanja i širenje mikro-deponija

Tutin već duže vreme nema funkcionalnu deponiju. Deponija Golo brdo je blokirana, što je dovelo do više proglašenih vanrednih situacija i hitnog traženja alternativnih rešenja. Zbog toga opština otpad odvozi u udaljene gradove kao što su Ub, Kragujevac, Jagodina i Pirot, što znatno povećava troškove i opterećuje budžet. U međuvremenu, duž puteva, na ulazima u sela i u priobalju Vidrenjaka i drugih potoka formiraju se manje divlje deponije, koje predstavljaju trajni ekološki rizik. Posebno je problematično što se ove deponije često nalaze u blizini poljoprivrednog zemljišta i izvorišta.

2 Vodosnabdevanje i otpadne vode – nedostatak vode i direktno izlivanje u potoke

Jedan od najizraženijih problema u Tutinu je vodosnabdevanje, naročito na Pešteri. U mnogim domaćinstvima voda je dostupna samo 2–3 sata dnevno, što značajno utiče na kvalitet života. **Veliki gubici u vodovodnoj mreži** i nedostatak rezervnih kapaciteta dodatno usložnjavaju situaciju. Kanalizaciona mreža je ograničena, pa se otpadne vode u velikoj meri ispuštaju direktno u lokalne vodotokove, naročito u zoni Vidrenjaka, gde su prisutni znaci erozije, zamućenja i biološkog opterećenja. Ovakvo stanje direktno utiče na kvalitet podzemnih i površinskih voda, a time i na poljoprivredu, stočarstvo i zdravlje stanovništva.

3 Zagađenje vazduha – zimske inverzije, ložišta i nedostatak merenja

Grejanje na drva i pelet predstavlja dominantan izvor energije u Tutinu, ali istovremeno glavni uzrok zagađenja vazduha tokom zimskih meseci. Zbog konfiguracije terena i čestih mikrolokacijskih inverzija, čestice PM10 i PM2.5 zadržavaju se nisko u naseljenim područjima. Posebno je zabrinjavajuće to što Tutin nema svoju mernu stanicu za kvalitet vazduha, pa opština nema precizne podatke na osnovu kojih bi mogla da preduzima adekvatne mere. Procene se trenutno zasnivaju na merenjima iz Novog Pazara, što ne odražava uvek lokalno stanje.

Ekološko stanje Tutina zahteva sveobuhvatnu i hitnu intervenciju. **Problemi upravljanja otpadom, nedostatak vode i zagađenje vazduha** međusobno su povezani i mogu ugroziti budući razvoj opštine ukoliko se ne reše sistemski. Ipak, značajni prirodni resursi, postojeći projekti i spremnost lokalnih institucija da sarađuju sa višim nivoima vlasti i međunarodnim partnerima daju realnu osnovu za napredak. Uz koordinisane investicije, jačanje komunalnih kapaciteta i uključivanje zajednice, Tutin može stabilizovati ekološko stanje i započeti dugoročno unapređenje kvaliteta života i zaštite prirode.

MOJSTIRSKO-DRAŠKE PLANINE

Potencijal tutinskog kraja

TUTIN
DEPONIJA /GOLO BRDO

Blokada opštinske deponije Golo brdo predstavlja jedan od najvećih i najdugotrajnijih ekoloških i komunalnih izazova u Tutinu. Ovaj problem je direktno uticao na funkcionisanje Javnog komunalnog preduzeća, prouzrokovao niz vanrednih stanja i doveo do naglog pogoršanja čistoće i sanitarne bezbednosti celog područja. Zbog geografske izolovanosti opštine, alternativna rešenja su ograničena i skupa, što komunalni sistem čini izrazito ranjivim.

1. Deponija Golo brdo je blokirana – prestanak rada JKP

Nakon potpune blokade deponije, JKP je ostalo bez mogućnosti da odlaže otpad, što je izazvalo ozbiljan poremećaj u sistemu prikupljanja otpada i dovelo do formiranja improvizovanih odlagališta duž puteva i na ulazima u sela.

„Blokirana deponija Golo brdo i istovremeno blokada firme JKP.“ - beleška sa okruglog stola u Tutinu

2. Vanredna situacija – otpad se vozi stotinama kilometara

Zbog nepostojanja lokalnog rešenja, opština je bila prinuđena da otpad šalje u druge gradove. Najbliže prihvatilište bila je Jagodina – udaljena 262 km u jednom pravcu, što je izazvalo ekstremno visoke troškove transporta i dodatno opteretilo opštinski budžet.

„Jagodina – prva deponija koja je htela da prihvati smeće (262 km u jednom pravcu).” - beleška sa okruglog stola u Tutinu

3. Privremeno rešenje preko preduzeća „Umka“

Korišćeni su veliki kontejneri privatnog prevoznika, ali njihovi kapaciteti nisu bili dovoljni da pokriju potrebe opštine.

„Umka transport – kontejneri do 60% otpada.”

To znači da oko 40% otpada nije moglo biti regularno odvezeno, što je dovelo do rasta mikro-deponija po opštini.

Ekološke posledice blokade

- Brzo širenje mikro-deponija uz puteve i u priobalju
- Povećan rizik za vodotok Vidrenjak i okolne potoke
- Pojava neprijatnih mirisa, zaraze i štetočina
- Opasnost po poljoprivredno zemljište i stočarstvo
- Pogoršana ekološka slika pred turističku sezonu

Strateški rizici (srednjoročno i dugoročno)

- Ogroman pritisak na opštinski budžet zbog transporta otpada
- Mogućnost potpunog kolapsa komunalnog sistema
- Onemogućavanje dugoročnog urbanog i turističkog razvoja

<u>Zašto je Golo brdo najkritičniji problem?</u>

Golo brdo je jedini sistemski punkt za odlaganje otpada u opštini. Bez njegove funkcionalnosti, Tutin:

- nema lokalnu deponiju,
- nema privremenu lokaciju,
- nema reciklažni centar,
- nema održiv model upravljanja otpadom

Bez sanacije Golog brda, cela komunalna infrastruktura Tutina ostaje neodrživa.

TUTIN
AEROZAGAĐENJE

Zagađenje vazduha predstavlja jedan od najzanemarenijih, ali istovremeno i najopasnijih ekoloških izazova u opštini Tutin. Iako se ovaj problem najčešće vidi tokom zimskih meseci, posledice lošeg kvaliteta vazduha osećaju se tokom cele godine–od respiratornih tegoba kod stanovništva, do ograničenja u razvoju turizma na Pešterskoj visoravni.

U poređenju sa Novim Pazarom, Tutin se suočava sa još nepovoljnijom situacijom: u ovoj opštini ne postoji nijedna merna stanica za kvalitet vazduha, što znači da lokalne institucije nemaju pouzdane podatke o nivou PM čestica, sumpor-dioksida, azotnih oksida i drugih polutanata.

Glavni uzroci aerozagađenja u Tutinu

1. Individualna ložišta – grejanje na drva i pelet

Većina domaćinstava u Tutinu koristi drva i pelet kao glavni energent za grejanje. Iako je pelet ekološki prihvatljiviji od uglja, sagorevanje velikih količina biomase stvara visoke koncentracije PM10 i PM2.5 čestica, naročito tokom jakih zimskih inverzija.

„Aerozagađenje iz individualnih ložišta – drva i pelet." - beleška sa okruglog stola u Tutinu

Zbog konfiguracije terena, hladan vazduh se zadržava nisko u naseljenim delovima, pa zagađenje ostaje „zarobljeno" i ne raspršuje se danima.

2. Nedostatak bilo kakvog zvaničnog merenja

Najveći problem nije samo zagađenje – već činjenica da Tutin ne meri zagađenje uopšte.

„Nema merna stanica za kvalitet vazduha." - beleška sa okruglog stola u Tutinu

To znači da:

- opština ne može da dobije stručne preporuke od Ministarstva,
- nema podataka za učešće u programima energetske efikasnosti,
- nema realnih indikatora za alarmiranje građana,
- nema osnova za planiranje subvencija ili zamene ložišta,
- nema mogućnost izrade lokalnog plana za kvalitet vazduha

3. Energetsko siromaštvo kao dodatni rizik

U beleškama je posebno naglašeno da je grejanje ključni problem zagađenja, ali i da veliki broj domaćinstava nema pristup modernijim izvorima energije.

„Uzeti u obzir → grejanje ključni problem zagađenja – energetsko siromaštvo."

Posledice zagađenja vazduha

- porast broja respiratornih infekcija kod dece i starijih,
- povećan rizik od kardiovaskularnih i hroničnih bolesti,
- slabija vidljivost i smanjen kvalitet boravka na otvorenom,
- negativan uticaj na školsko i radno okruženje,
- gubitak turističkog potencijala Peštera u zimskim mesecima

TUTIN

VODOSNABDEVANJE

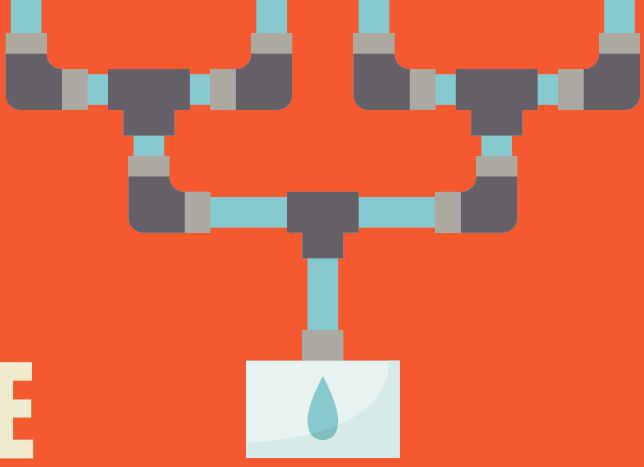

Vodosnabdevanje u opštini Tutin predstavlja jedan od najkritičnijih infrastrukturnih problema. Iako se nalazi na prostoru bogatom izvorima i planinskim tokovima, Tutin godinama trpi posledice zastarele mreže, nedovoljnih kapaciteta, gubitaka u cevovodima i nepravilnog upravljanja vodnim resursima.

1. Nedostatak vode – 2 do 3 sata dnevno u mnogim domaćinstvima

Najveći problem je činjenica da u velikom delu Pešterske visoravni voda stiže samo 2–3 sata dnevno, što značajno otežava osnovnu higijenu, pripremu hrane i funkcionisanje domaćinstava. Ovakav sistem je posledica više faktora:

- zastarelih i oštećenih vodovodnih linija
- visokog procenta gubitaka
- nedovoljnih rezervoarskih kapaciteta

U beleškama sa sastanka dodatno je istaknuto: ***„Na Pešteri vode ima samo 2-3 sata dnevno – dići paušal jer neće da ugrade vodomere."***

Ovo ukazuje i na administrativni problem: veliki broj domaćinstava izbegava ugradnju vodomera, što otežava precizno planiranje potrošnje i održavanje sistema.

2. Gubici vode i neadekvatna mreža – veliki troškovi i nestabilan sistem

Procene opštinskih službi govore da je veliki deo mreže star, neadekvatno održavan i opterećen improvizovanim priključcima. Rezultat su:

- ogromni gubici vode u mreži
- konstantna potreba za hitnim popravkama
- nemogućnost ravnomerne distribucije tokom dana

3. Otpadne vode – nedostatak kolektora i direktna ispuštanja u potoke

Iako se u Tutinu radi na izradi kolektora, veliki deo domaćinstava još uvek ispušta otpadne vode direktno u potoke i jaruge. Najviše je pogođeno slivno područje Vidrenjaka.

„Izrada kolektora, otpadne vode idu sada prema Ibru." - beleška sa okruglog stola u Tutinu

Trenutni sistem nije usklađen sa standardima zaštite voda, što stvara dugoročne rizike za poljoprivredu, staništa i podzemne vode.

4. Nedovoljno razvijena kišna kanalizacija – česte poplave u centru

Kišna kanalizacija u Tutinu nije razvijena u skladu sa potrebama grada. Veći deo mreže je:

- nedovoljno kapacitiran,
- star i zapušen,
- projektovan za manji broj stanovnika nego danas

U beleškama je istaknuto: ***„Nema dovoljno kišne kanalizacije."***

Zbog toga se u periodima obilnih padavina javlja:

- izlivanje vode u centralnoj gradskoj zoni,
- plavljenje nižih delova varošice,
- ubrzana erozija puteva i trotoara

<u>Rešenja moraju uključivati:</u>

- izgradnju novih rezervoara i jačanje kapaciteta mreže,
- sistemsku obnovu cevovoda,
- nastavak izgradnje kolektora,
- razvoj kišne kanalizacije u skladu sa rastom grada,
- doslednu kontrolu priključaka i ugradnju vodomera

POZITIVNI PRIMERI
PREPORUKE

Uprkos brojnim ekološkim izazovima, Tutin je u proteklom periodu pokrenuo više projekata koji pokazuju spremnost lokalne administracije da unapredi stanje životne sredine. Ovi primeri predstavljaju dobru osnovu za planiranje daljih koraka u 2026. godini.

Pozitivni primeri

Ažurirana planska dokumentacija - Opština poseduje pripremljene planove za uređenje korita Vidrenjaka i Ibra, kolektore i preradu otpadnih voda, što je ključni preduslov za finansiranje budućih projekata.
Dolazak gasa - Primarna gasna mreža je stigla do Tutina. Nedostaje sekundarna mreža, ali ovaj korak je važan za dugoročno smanjenje aerozagađenja.
Razvojni projekti - „Ljeskova City" (industrijska zona), Godovska pećina, kompleks Gradac i planirano zaštićeno područje „Mojsirsko–Draške planine" predstavljaju nove razvojne mogućnosti, posebno u ekoturizmu.
Vetrenjače - Korišćenje vetroenergije pokazuje spremnost opštine za obnovljive izvore energije

Sažete preporuke za 2026. godinu

Da bi Tutin stabilizovao komunalni sistem i unapredio ekološku sliku opštine, neophodno je sprovesti nekoliko prioritetnih koraka. Pre svega, potrebno je završiti uređenje korita Vidrenjaka i izgradnju kolektora, kako bi se zaustavilo izlivanje otpadnih voda u prirodne tokove. Otvaranje reciklažnog centra ključno je za smanjenje pritiska na privremena odlagališta i uspostavljanje sistema selekcije otpada. Istovremeno, opština mora rešiti gubitke vode i modernizovati vodovodnu mrežu, kao i proširiti odvodne cevi u centru grada.

Pored toga, ulaganje u mehanizaciju JKP, unapređenje turističke infrastrukture, jačanje elektro-mreže i učešće u regionalnim inicijativama poput prekograničnog Geoparka predstavljaju strateške pravce koji mogu značajno doprineti održivom razvoju Tutina.

PREPORUKE ZA 2026. GODINU

Uređenje korita Vidrenjaka i završetak kolektora	**Rešenje vodosnabdevanja**	**Jačanje elektro-mreže**
Otvaranje reciklažnog centra	**Jačanje mehanizacije JKP**	**Razvoj prekograničnog Geoparka**
Širenje i obnova odvodnih cevi	**Unapređenje turističke infrastrukture**	**Nabavka reciklažnih kontejnera**

UVOD
NOVI PAZAR

Grad: Novi Pazar
Okrug: Raški okrug
Površina: oko 742 km²
Broj stanovnika: oko 106.000
Broj naselja: 103 naselja
Nadmorska visina: 290–1.200 m
Glavne reke: Raška, Jošanica, Deževska reka
Zaštićena područja: delovi Parka prirode „Golija“, izvori Trnavice, nekoliko spomenika prirode

Novi Pazar je najveći urbani centar jugozapadne Srbije i administrativno jezgro regiona koje se suočava sa značajnim ekološkim i infrastrukturnim izazovima. Brz rast broja stanovnika, intenzivna gradnja, povećan broj vozila i nedovoljno razvijeni sistemi za upravljanje otpadom i otpadnim vodama stvaraju pritisak na prirodne resurse, posebno na reke Rašku i Jošanicu, kao i na priobalne zone okolnih potoka.
Iako grad poseduje razvijene institucije, stručni kadar i ažurirane strateške dokumente, ekološko stanje i dalje zahteva ozbiljne intervencije, naročito u segmentima kvaliteta vazduha, upravljanja otpadom, funkcionisanja deponije i tretmana industrijskih i komunalnih voda.

1 Intenzivan urbani rast i opterećenje komunalne infrastrukture

Novi Pazar je u poslednje dve decenije doživeo ubrzanu izgradnju stambenih i poslovnih objekata, često brže nego što je komunalna infrastruktura mogla da prati. Brojni delovi grada suočavaju se sa:

- preopterećenom vodovodnom mrežom,
- kanalizacionim cevima starim i po nekoliko decenija,
- nedovoljno razvijenom kišnom kanalizacijom

U beleškama je posebno istaknuto da se fekalne i kišne vode u pojedinim delovima grada još uvek zajedno slivaju u reke.

„Problem – u budućnosti fekalna kanalizacija (izgrađen veliki broj stambenih zgrada) – niko sistematski nije čišćeno, malo ide u kolektore… sve ide u reku + kišna kanalizacija.” - beleška sa okruglog stola u Novom Pazaru

2 Kvalitet vazduha – sezonske krize i prelazak sa mazuta na biomasu

Tokom zime Novi Pazar se suočava sa prekoračenjem koncentracija PM čestica. Izvori zagađenja uključuju:

- individualna ložišta,
- saobraćaj,
- komunalnu infrastrukturu,
- gradsku toplanu

Iako je toplana prebačena sa mazuta na biomasu (što jeste pozitivan korak), individualna ložišta ostaju dominantan izvor PM 2.5 i PM 10 čestica. Inverzije u kotlinama dodatno zadržavaju zagađenje nisko, naročito tokom hladnih dana.
U beleškama je jasno naznačeno: ***„Vazduh – tokom zime (problem samo sa PM česticama).”***
U sklopu jačanja monitoring sistema, postavljena je automatska merna stanica.

3 Upravljanje otpadom – blokada deponije i ekstremni troškovi

Novi Pazar je tokom poslednjih godina više puta ušao u vanredne situacije zbog nefunkcionisanja deponije Golo brdo. Zbog blokade regionalne deponije, grad je bio primoran da otpad odvozi u Ub, Kragujevac, Jagodinu i Pirot.
„Samo za otpad, vozi se u Ub, Kragujevac, Pirot, Jagodinu.” - izvod iz beleške
Troškovi ovog transporta tokom jedne godine procenjeni su na: ***„2.700.000 evra košta godinu dana što ne radi deponija.” - izvod iz beleške***
Novi Pazar ima reciklažno dvorište, sistem posebnih tokova otpada, programe reciklaže stakla, papira, plastike i tekstila. Međutim, bez stabilne lokacije za odlaganje komunalnog otpada, sistem je stalno pod pritiskom.

Novi Pazar se nalazi na prekretnici: s jedne strane, grad poseduje strateške dokumente, mernu stanicu, jake institucije i nekoliko pokrenutih ekoloških projekata; s druge strane, ekološki pritisci dostižu maksimum zbog prekomerne urbanizacije, blokade deponije, opterećenja vodotokova i zagađenja vazduha.

IZVOR REKE RAŠKA

U blizini manastira Studenica

NOVI PAZAR
VAZDUH /KVALITET

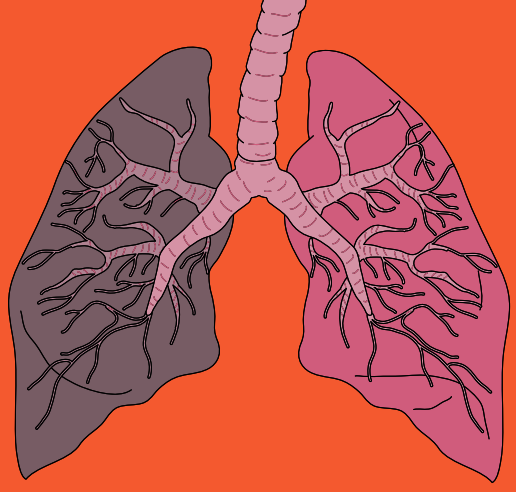

Kvalitet vazduha u Novom Pazaru predstavlja jedan od najvidljivijih ekoloških izazova grada. Iako se problemi javljaju pre svega tokom zimskih meseci, njihov intenzitet direktno utiče na zdravlje stanovništva, posebno dece, starijih osoba i hroničnih pacijenata. Najčešće prekoračene vrednosti odnose se na PM10 i PM2.5 čestice, koje potiču iz individualnih ložišta, saobraćaja i lokalnih izvora sagorevanja.

Glavni izvori zagađenja

1. Individualna ložišta (dominantan izvor)
Najveći broj domaćinstava koristi drva i ugalj, što tokom zimskog perioda stvara visoke koncentracije PM čestica. Energetsko siromaštvo dodatno ograničava prelazak na čistije energente

2. Saobraćaj u užem gradskom jezgru
Zagušenje u jutarnjim i popodnevnim satima doprinosi porastu PM čestica, naročito u delovima grada sa uskim ulicama i slabom ventilacijom vazduha

3. Gradska toplana (prelazak sa mazuta na biomasu)
Prelaskom na biomasu toplana više nije glavni izvor zagađenja, ali i dalje doprinosi ukupnim koncentracijama, posebno u periodima visokog opterećenja

PM10 I PM2.5 ČESTICE
glavni izvor zagađenja

Karakteristike problema PM čestica

- PM10 izaziva iritacije disajnih puteva i pogoršanje hroničnih oboljenja.
- PM2.5 prodire duboko u pluća i krvotok, i smatra se najopasnijom kategorijom čestica.
- Problemi su najizraženiji decembar–februar, posebno u danima bez vetra.
- Topografska pozicija grada (kotlina) dodatno pogoršava zadržavanje zagađenja.
- Prema navodima lokalnih institucija, problem je „najizraženiji u zimskim mesecima, pre svega sa PM česticama“

Monitoring kvaliteta vazduha
Jedna od ključnih prednosti Novog Pazara u odnosu na Tutin i Sjenicu je postojanje funkcionalne automatske merne stanice. Ona omogućava:

- svakodnevno praćenje PM10 i PM2.5,
- detekciju sezonskih vrhova,
- praćenje efekata novih mera,
- javnu transparentnost rezultata

Kvalitet vazduha u Novom Pazaru predstavlja ozbiljan i ponavljajući problem koji zahteva kombinaciju energetskih, infrastrukturnih i socijalnih mera. Iako je prelazak toplane na biomasu doneo određeno poboljšanje, individualna ložišta i dalje ostaju ključni izvor **PM10 i PM2.5 čestica**, a klimatski uslovi tokom zime dodatno pojačavaju koncentracije. Postojanje merne stanice pruža dragocen monitoring, ali je sprovođenje mera energetske efikasnosti i prelazak na čistije energente neophodan za dugoročno poboljšanje kvaliteta vazduha.

NOVI PAZAR RECIKLAŽA

Uprkos izazovima sa deponijom i velikim količinama komunalnog otpada, Novi Pazar je poslednjih godina razvio jedan od najraznovrsnijih reciklažnih sistema u jugozapadnoj Srbiji. Grad poseduje funkcionalno reciklažno dvorište, organizovane tokove sekundarnih sirovina i institucionalnu infrastrukturu koja omogućava prikupljanje i preradu više vrsta otpada. Ovaj sistem predstavlja temelj za prelazak sa klasičnog odlaganja na cirkularni model upravljanja resursima.

Reciklažno dvorište – od 2014. godine - Novi Pazar je među prvim opštinama u regionu koje su formirale centralno reciklažno dvorište, koje od 2014. godine prihvata:

- staklo,
- karton i papir,
- metalnu ambalažu,
- PET ambalažu,
- drveni otpad,
- zeleni otpad (grananje, granje, košenje),
- tekstilni otpad

Dugi niz godina, nedostatak primarne selekcije u domaćinstvima bio je najveći izazov, ali reciklažno dvorište je omogućilo razvoj posebnih tokova i smanjenje pritiska na deponiju.

Tekstilni otpad – iskorak uz podršku UNDP - Poseban segment predstavlja prikupljanje tekstilnog otpada, koje se realizuje već dve godine.

„UNDP donirao kamion za prikupljanje tekstilnog otpada – nabavljena oprema za otpadno drvo; zelenilo se prerađuje u sečku preko drobilice." - izvod iz beleške

Podela posuda – suva, mokra i ostala frakcija - Tokom prethodnih godina podeljeno je više od:

- 1.500 posuda za odvajanje otpada,
- sistem podeljen na:
  - suva frakcija – karton, papir,
  - mokri otpad – PET, limenke, plastika,
  - ostali otpad

Ovaj model omogućava lakše sortiranje i efikasniju preradu otpada u reciklažnom dvorištu.

Reciklažno ostrvo i potreba za proširenjem sistema - Grad planira formiranje novog reciklažnog ostrva, posebno za prikupljanje električnog otpada, koji trenutno nema adekvatnu infrastrukturu.

Upravljanje staklom – Akcioni plan - Novi Pazar poseduje izrađen Akcioni plan za reciklažu stakla, što ga svrstava među retke gradove koji imaju zaseban dokument posvećen samo jednoj frakciji otpada. Ovo je posebno važno zbog velike količine staklene ambalaže koju generiše ugostiteljski sektor.

Obrazovanje i inkluzija građana - Grad sprovodi između 55 i 60 edukativnih radionica svake godine, najviše sa:

- predškolcima,
- osnovcima,
- lokalnim zajednicama

Novi Pazar je **razvio sve ključne elemente modernog reciklažnog sistema** – reciklažno dvorište, posebne tokove, edukaciju građana i institucionalne planove. Ipak, funkcionisanje celog sistema trenutno zavisi od stabilnog rešenja za odlaganje komunalnog otpada. Bez njega, reciklaža može ublažiti pritisak, ali ne može ga u potpunosti rešiti.

NOVI PAZAR
VODA

Sistem upravljanja otpadnim i pijaćim vodama u Novom Pazaru nalazi se u zoni visokog opterećenja, pre svega zbog intenzivnog urbanog rasta i zastarele infrastrukture. Dok je vodosnabdevanje stabilno i relativno dobro organizovano, sektor otpadnih voda predstavlja jedan od ključnih izazova u celom regionu.

1. Veliki deo otpadnih voda i dalje ide direktno u reke

Uprkos postojećoj dokumentaciji, veliki procenat otpadnih voda iz domaćinstava i poslovnih objekata i dalje se uliva u reke. Ovaj problem je posebno izražen u delovima grada gde je kanalizaciona mreža preopterećena ili nije sistematski čišćena godinama. ***„Niko sistematski nije čišćeno; malo ide u kolektore, sve ide u reku + kišna kanalizacija." - izvod iz beleški***

2. Projekat kolektora i postrojenja za preradu otpadnih voda

Novi Pazar je jedan od gradova koji već imaju pripremljenu kompletnu projektno-tehničku dokumentaciju za:

- rekonstrukciju kolektora,
- izgradnju postrojenja za preradu otpadnih voda,
- uređenje obala i priobalnih zona,
- odvajanje fekalne i kišne kanalizacije

U beleškama je posebno naglašeno: ***„Uređena planska dokumentacija, uređeni imovinsko-pravni odnosi, čekaju se sredstva (72 miliona evra) za kolektore / preradu otpadnih voda".*** Ovaj projekat predstavlja jedan od najvažnijih infrastrukturnih prioriteta za grad i region.

3. Kišna kanalizacija – zajedničko vođenje sa fekalnom vodom

U delovima grada postoji jedinstveni sistem u kome se kišne i fekalne vode spajaju i završavaju u recipijentima bez tretmana.

Posledice:

- prelivanje kanalizacije prilikom obilnih padavina,
- lokalne poplave,
- ubrzano zagađenje reka

Vodovod i pijaća voda – relativno stabilan sektor

Za razliku od otpadnih voda, sektor pijaće vode u Novom Pazaru funkcioniše solidno i bez većih odstupanja.

Stanje vodovodne mreže – ključne činjenice

- Novi Pazar ima booster stanice i oko 20 crpnih pumpi, što obezbeđuje stabilno snabdevanje
- Letnje rezerve vode nisu kritične – gradski sistemi mogu da izdrže najveći deo opterećenja
- Povremeni problemi nastaju zbog povećane izgradnje, ali ne predstavljaju strukturalni rizik

Beleške navode: ***„Voda za piće – dobro rešena, nisu rezerve problem leti, ima booster stanica, 20 crpnih pumpi."***

Novi Pazar se nalazi u ovoj situaciji: dok je snabdevanje pijaćom vodom stabilno, sektor otpadnih voda je jedan od najvećih infrastrukturnih problema u gradu. Zbog toga je ključni prioritet:

- realizovati projekat kolektora,
- izgraditi postrojenje za preradu,
- odvojiti kišnu i fekalnu kanalizaciju

STRATEŠKA DOKUMENTA

PREPORUKE

Novi Pazar spada među opštine sa najrazvijenijim strateškim i planskim okvirom u oblasti zaštite životne sredine u jugozapadnoj Srbiji. Iako se brojni projekti još uvek nalaze u fazi pripreme ili čekanja finansiranja, grad poseduje solidnu dokumentacionu osnovu koja omogućava sistemsko planiranje ekoloških mera.

Ključni strateški dokumenti

1. Mapa puta za cirkularnu ekonomiju
Dokument definiše prelazak sa linearnog na cirkularni model upravljanja resursima, uključujući reciklažu, smanjenje otpada i ponovnu upotrebu materijala.

2. Akcioni plan za staklo
Jedan od retkih lokalnih planova u Srbiji koji se odnosi samo na jednu frakciju otpada. U fokusu su prikupljanje stakla, saradnja s ugostiteljima i smanjenje ambalažnog otpada.

3. Lokalni plan upravljanja otpadom
Obuhvata period 2021–2030. i daje pregled trenutnog stanja, prioritete, ciljne vrednosti i mere za unapređenje upravljanja otpadom.

4. Strategija urbanog razvoja Novog Pazara
Definiše smernice za uređenje grada, razvoj infrastrukture, širenje mreža i unapređenje kvaliteta života.

5. Plan razvoja Novog Pazara 2018–2028
Sveobuhvatan dokument koji objedinjuje sektorske politike, uključujući ekologiju, komunalnu infrastrukturu, energetiku i održivi razvoj.

6. Plan kvaliteta vazduha
Dokument poslat Ministarstvu na saglasnost; predviđa desetogodišnji okvir za smanjenje PM čestica kroz fazno sprovođenje energetskih i infrastrukturnih mera.

Preporuke za 2026. godinu
Na osnovu održanih okruglih stolova, analiza i dostupnih dokumenata, izdvojene su preporuke koje bi grad trebalo da sprovede tokom 2026. godine kako bi se rešili ključni ekološki izazovi.

1. Sanacija deponije Golo brdo
Najveći prioritet. Neophodna je izrada tehničke dokumentacije, sanacija, zatvaranje problematičnih zona i obezbeđivanje prelaznog rešenja dok se ne formira nova regionalna deponija.

2. Subvencije za priključivanje na toplovod
Kako bi se smanjio broj individualnih ložišta, predlaže se sufinansiranje priključaka za domaćinstva — najefikasnija mera za smanjenje PM čestica.

3. Uspostavljanje sistema reciklaže kabastog otpada
Preko 500 m³ kabastog otpada prikupljeno je za manje od godinu dana; sistem treba proširiti i institucionalizovati kroz mesečne termine i posebne lokacije.

4. Razvoj novog reciklažnog ostrva (električni otpad)
Električni otpad je identifikovan kao najdeficitarnija kategorija. Neophodno je formirati stalni punkt i definisati tok prikupljanja.

5. Ulaganje u energetsku efikasnost javnih objekata
Nastaviti programe zamene ložišta u školama i javnim institucijama, uz integrisanje obnovljivih izvora energije.

6. Realizacija projekta kolektora i tretmana otpadnih voda
Sa obezbeđenih 72 miliona evra (kada sredstva budu puštena), Novi Pazar bi konačno mogao rešiti višedecenijski problem otpadnih voda.

REGIONALNA ANALIZA

Ekološko stanje u Sjenici, Tutinu i Novom Pazaru pokazuje jasne obrasce koji prevazilaze granice pojedinačnih lokalnih samouprava. Iako svaka lokalna zajednica ima specifičnosti, problemi su sistemski, međusobno povezani i duboko ukorenjeni u infrastrukturne, socijalne i institucionalne izazove regiona Pešteri. Ovaj deo publikacije predstavlja regionalnu sliku koja ujedinjuje nalaze terenskih istraživanja, zapisnike sa okruglih stolova i analize institucija iz sve tri opštine.

1. Neadekvatno upravljanje otpadom (najizraženiji zajednički problem)

Sve tri opštine suočavaju se sa:

- velikim brojem divljih deponija,
- nedostatkom primarne selekcije,
- nedovoljnom mehanizacijom komunalnih preduzeća,
- odsustvom regionalnog centra za odlaganje otpada,
- prebacivanjem smeća na daleke lokacije (NP → Ub, Jagodina, Pirot)

2. Zagađenje vodotokova i nepostojanje tretmana otpadnih voda

Sva tri grada trpe pritisak na rečne tokove:

- Grabovica (Sjenica) – direktni ispusti, organske materije, otpad
- Vidrenjak (Tutin) – neuređeno korito, erozija i deponije u blizini
- Raška i Jošanica (Novi Pazar) – fekalne i kišne vode slivaju se direktno u tokove

3. Kvalitet vazduha – dominacija individualnih ložišta

Region Pešteri ima značajne probleme sa PM10 i PM2.5 česticama:

- Tutin i Sjenica nemaju mernu stanicu - stanje nije kvantifikovano
- Novi Pazar ima automatsku stanicu - pokazuje visoke zimske vrednosti
- **Glavni uzrok:** drva i ugalj u domaćinstvima, zastarela ložišta, energetsko siromaštvo

4. Nedostatak komunalne infrastrukture i mehanizacije

Regionalna slika uključuje:

- nedovoljan broj kontejnera,
- mali broj vozila za odvoz otpada,
- stare kamione i opremu,
- nedostatak mehanizacije za čišćenje snijega i održavanje puteva,
- loše rešenje za građevinski otpad

5. Slaba planska regulativa u starim naseljima i prekomerna izgradnja u gradovima

- U ruralnim područjima (Pešter, Rasno, Bare, sela Tutina) planska dokumentacija često ne postoji.
- U urbanim zonama (NP, delovi Sjenice) broj zgrada raste brže od kanalizacije, puteva i vodovoda.
- Odsustvo kontrolisane gradnje dodatno opterećuje komunalni sistem

6. Ograničeni kapaciteti za monitoring i nadzor

- Sjenica i Tutin nemaju mernu stanicu za vazduh.
- Vodotokovi se ne mere redovno.
- Inspekcijske službe su potkapacitirane.
- Nema sistemskog praćenja emisija iz industrije i individualnih ložišta.

Zajednički problem: nedostatak preciznih podataka otežava donošenje politika i izradu projekata.

7. Nedovoljno valorizovana zaštićena područja

Region ima ogromne prirodne vrednosti:

- Uvac,
- Peštersko polje,
- Golija,
- Mojsirsko–Draške planine,
- Godovska pećina

Ipak, zajedničko za sve tri opštine je:

- manjak čuvara i nadzora,
- zagađenje pristupnih zona

REGIONALNE PREPORUKE

1. Zajednička regionalna deponija (najviši prioritet)
Tri opštine moraju hitno uspostaviti regionalno postrojenje za prikupljanje i tretman otpada, jer:

- Sjenica ima 47 divljih deponija,
- Tutin nema funkcionalnu deponiju,
- Novi Pazar se suočava sa vanrednim situacijama i ogromnim troškovima odvoza

Preporučuje se formiranje međuoštinskog radnog tela koje bi do kraja 2026. pripremilo lokaciju, studiju izvodljivosti i model upravljanja.

2. Osnivanje zajedničkog centra za upravljanje otpadom i posebne tokove
Centar bi pokrivao:

- reciklažu stakla, tekstila, plastike, drveta i kabastog otpada,
- drobljenje građevinskog otpada (veliki regionalni problem),
- edukaciju stanovništva,
- podršku komunalnim preduzećima

Novi Pazar već poseduje opremu i iskustvo (UNDP donacija), što ga čini prirodnim tehničkim nosiocem.

3. Regionalna fabrika za preradu otpadnih voda
Pošto nijedna opština trenutno nema postrojenje, a sve tri imaju:

- direktne ispuste,
- zagađenje reka,
- fekalne i kišne vode u tokovima,
- opterećene kanalizacione mreže,

preporučuje se izgradnja zajedničkog postrojenja u fazama (moduli), uz finansiranje kroz IPA, KfW ili WBIF programe

4. Zajednička mreža mernih stanica za vazduh i vodu
Sjenica i Tutin nemaju mernu stanicu.
Predlog:

- instalirati 3 mjerne stanice za vazduh – u Sjenici, Tutinu i NP,
- uvesti redovan monitoring Grabovice, Vidrenjaka i Jošanice,
- formirati zajedničku GIS bazu dostupnu javnosti

Ovo bi prvi put omogućilo precizne i kontinuirane podatke za ceo region.

5. Regionalni ekološki inspekcijski tim:

- opštine imaju nedovoljan broj inspektora,
- inspektori često pokrivaju prevelike teritorije,
- nedostaju vozila i oprema,
- postoje brojni problemi u ruralnim naseljima koja niko ne obilazi

Rešenje: formirati Međuoštinsku inspekcijsku jedinicu Pešter, uz zajedničku logistiku i raspored terenskog nadzora.

6. Zajednički protokol za hitne intervencije (vodotokovi, požari, poplave)
Region karakterišu:

- brze poplavne reakcije reka,
- požari na pašnjacima,
- erozija,
- nestabilna infrastruktura.

Predlog uključuje:

- jedinstveni sistem uzbunjivanja,
- zajedničke timove za brze intervencije,
- mapiranje rizika po opštinama

Grabovica i Vidrenjak posebno su označeni kao prioritetni tokovi.

7. Program „Pešter 2030“ – zajednički projekti za prirodna područja
Obuhvata:

- Uvac, Peštersko polje, Goliju, Mojsirsko–Draške planine;
- uređenje pristupnih puteva, vidikovaca, edukativnih staza;
- obuku rendžera i lokalnih vodiča;
- razvoj održivog turizma

Ovo bi mogao biti prvi regionalni projekat zaštite prirode koji povezuje tri opštine.

8. Regionalna kampanja o selekciji otpada i čistoj energiji
Radi povećanja svesti i smanjivanja pritiska na komunalne sisteme preporučuje se pokretanje zajedničke kampanje:

- edukacija o selekciji otpada,
- saveti za energetski efikasno grejanje,
- radionice za škole i srednjoškolce,
- javni događaji u sva tri grada

IZVODI IZ BELEŠKI

„Već godinama upozoravamo da se otpadne vode ulivaju direktno u tokove bez ikakvog tretmana. Kada fekalne, kišne i industrijske vode završe u reci, onda se svaki plan o zaštiti životne sredine svodi na krpljenje rupa, umesto na sistemska rešenja.“ / **Novi Pazar**

„Blokada deponije Golo brdo pokazala je koliko je sistem krhak. U trenutku kada je deponija prestala da radi, čitav region se našao u vanrednom stanju. Smeće je išlo u Jagodinu, Pirot, Ub… ali to nije rešenje. Potrebna nam je zajednička, regionalna deponija, i to odmah.“ / **Tutin, Novi Pazar**

„U mnogim selima vodu imamo samo nekoliko sati dnevno. Nije to više pitanje infrastrukture, već pitanje svakodnevnog života. Ako izgubiš vodu, izgubiš mogućnost da ostaneš na tom prostoru.“ / **Tutin**

„Na Pešterskoj visoravni priroda je jedinstvena, ali pritisak raste iz godine u godinu. Nelegalna ispaša, odlaganje otpada, erozija — sve to utiče na staništa koja su od međunarodnog značaja. Ako ne regulišemo ove procese, izgubićemo ono zbog čega je Pešter vredan.“ / **Sjenica**,**Tutin**

„Sjenica ima više od 40 divljih deponija i nijedna nije mala. Ovo je posledica decenija nepostojanja infrastrukture, edukacije i kontrole. Problem je eskalirao i sada zahteva ozbiljan preokret — od komunalnih servisa do donošenja politika.“ / **Sjenica**

„Ne možemo govoriti o kvalitetu vazduha kada nemamo ni osnovne podatke. Bez merne stanice sve je nagađanje. Znamo da je zagađenje visoko, posebno zimi, ali nemamo brojke koje bi potvrdile obim problema.“/ **Tutin**

„U Novom Pazaru automatska merna stanica je pokazala ono što smo decenijama osećali u vazduhu — da su PM10 i PM2.5 čestice najkritičnije tokom zime. Glavni uzrok je jednostavan: ljudi se greju onim što mogu da priušte.“/ **Novi Pazar**

„Grabovica je više od rečnog toka — ona je indikator stanja čitave opštine. Ako u njoj ima otpada, fekalija i zamućenja, to znači da sistem upravljanja otpadom i vodama mora potpuno da se reorganizuje.“ / **Sjenica**

„Ako deponija ne radi, ceo region staje. Golo brdo nam je pokazalo da više nemamo vremena za privremena rešenja.“

„Mi i dalje nemamo merne podatke. Bez stanice za vazduh ne znamo koliko je problem ozbiljan, ali svakog januara ga svi osećamo.“

„Grabovica nosi sve što joj se baci. Ako hoćemo čist Uvac, moramo prvo da počistimo ono što ulazi u njega.“

„Tri opštine, tri različita sistema, a problemi isti. Zato smatramo da samo regionalni pristup — zajednička deponija, zajedničko postrojenje za otpadne vode i zajednički monitoring — može doneti rezultate koji se vide i osećaju.“ / Regionalno

MLADI POKRETAČI

Mladi u Sjenici, Tutinu i Novom Pazaru suočavaju se sa ekološkim izazovima svakog dana – od zagađenih vodotokova i divljih deponija do lošeg kvaliteta vazduha i nedostatka komunalne infrastrukture. Upravo zato je u okviru ovog projekta jedan celokupan segment bio posvećen njima: podizanju njihove svesti, jačanju znanja i izgradnji kapaciteta da postanu aktivni učesnici u zaštiti životne sredine.

Mladi nisu samo ciljna grupa ovog projekta – oni su njegov najvažniji resurs.

Zašto su mladi ključni?

- Oni najbolje razumeju potrebe zajednice u kojoj odrastaju
- Imaju energiju, ideje i spremnost da reaguju na probleme oko sebe
- Otvoreni su za inovacije, nove tehnologije i savremene pristupe ekologiji
- Njihov angažman stvara pritisak na institucije da deluju brže i transparentnije

Ekološke promene se dugoročno mogu postići samo ako mladi učestvuju u njihovom oblikovanju.

ZAJEDNIČKA PORUKA MLADIH

Mladi su jasno poručili da žele da učestvuju u donošenju odluka i da očekuju od institucija otvoren dijalog, brže reakcije i više ulaganja u ekologiju. Njihov angažman tokom projekta pokazao je da Pešter ima novu generaciju koja razume hitnost ekoloških izazova.

Tri škole – tri stuba mladog ekološkog liderstva

U okviru projekta organizovana su tri različita edukativna programa usmerena na razvoj kapaciteta mladih aktivista:

1. Škola ekološkog aktivizma

Usmerena na razumevanje lokalnih ekoloških problema, osmišljavanje inicijativa, rad sa zajednicom, zagovaranje i mobilizaciju građana. Mladi su učili kako da prepoznaju probleme, organizuju akcije i komuniciraju sa institucijama.

2. Škola istraživačkog novinarstva

Mladi su edukovani kako da prate ekološke teme, analiziraju podatke, snime i dokumentuju probleme na terenu, pripreme kratke istraživačke priče i ojačaju medijsku vidljivost ekoloških pitanja.

3. Škola zaštite prirode

Fokus na biodiverzitet, zaštićena područja i očuvanje prirodnih resursa Pešteri. Mladi su kroz terenski rad učili kako funkcionišu ekosistemi Uvca, Pešterskog polja, Golije i Vidrenjaka, kao i kako se štite vrste i staništa.

Direktni uticaj

- Preko 150 mladih je prošlo obuke.
- Formirana je mreža lokalnih „ekoloških lidera“.
- Mladi su samostalno organizovali prve mini-akcije čišćenja, mapiranja otpada i fotografisanja ugroženih lokacija.
- Po prvi put mladi iz sve tri opštine zajedno su radili na istom regionalnom problemu

ZAVRŠNA REČ

Nikola Božić, *Fakultet za primenjenu ekologiju „Futura“, Beograd*
stručni saradnik projekta Eco Infinity, Sjenica

Ovaj projekat pokazao je ono što se često previđa kada govorimo o zaštiti životne sredine, da je ključ svake promene u ljudima, u zajednici i u razgovoru.

Sjenica, Novi Pazar i Tutin različite su po geografiji, ali slične po izazovima koji povezuju prirodu, infrastrukturu i svakodnevni život ljudi. Kroz terenske analize, razgovore sa lokalnim institucijama i otvorene diskusije, prepoznali smo zajednički obrazac: uprkos ograničenim resursima, postoji snažna volja da se ekološki problemi rešavaju.

Analize su potvrdile ono što su učesnici radionica često isticali, da problemi komunalnog otpada, otpadnih voda, zagađenja vazduha i zemljišta nisu izolovani, već međusobno povezani i da zahtevaju sistemski pristup. Nedostatak infrastrukture, složena teritorija, nasleđeni modeli komunalnih usluga i rast populacije utiču na kvalitet životne sredine, ali isto tako, svaka opština ima svoje primere dobre prakse: prelazak na biomasu u Novom Pazaru, detaljno mapiranje divljih deponija u Tutinu, napori da se očuvaju izvori i zaštićena područja u Sjenici.

Kroz ovaj projekat videli smo i nešto dublje, da su lokalne zajednice spremne da učestvuju. Mladi, nastavnički kolektivi, privrednici, predstavnici javnih preduzeća, pa i pojedinci iz ruralnih sredina, pokazali su interesovanje da budu deo rešenja. To je najvažniji rezultat ovog projekta: povezivanje znanja, institucija i ljudi.

Zaključci sa okruglih stolova nisu tek zbir predloga. Oni su mapa puta ka održivijem korišćenju prirodnih resursa Pešterske visoravni i šireg područja jugozapadne Srbije. Da bi se ta mapa ostvarila, neophodno je da lokalne samouprave nastave saradnju sa Zavodom za zaštitu prirode, inistarstvima, ali i sa civilnim sektorom koji donosi novu energiju i ideje. Saradnja između ove tri sredine je veoma važna kako bi se pronašla održiva dugoročna rešenja.

Ovaj projekat je pokazao da održivi razvoj nije apstraktna politika, već svakodnevna praksa u načinu na koji odlažemo otpad, čuvamo reku, grejemo svoje domove, koristimo zemljište i planiramo buduća naselja.

U svakom razgovoru tokom projekta postojala je jedna zajednička nit: svest da je priroda najveći resurs koji imamo i da je vreme da je čuvamo ne deklarativno, već kroz male, konkretne i merljive korake. Zato ova publikacija nije kraj jednog procesa, već početak novog poglavlja saradnje između institucija, građana i stručnjaka. Ona ostavlja trag, ali i postavlja obavezu da svaka preporuka iz ovih analiza ne ostane samo u dokumentu, već da postane deo realne prakse u planovima, investicijama i svakodnevnom životu zajednica koje obuhvata.

Prirodu ne čuvamo da bismo imali lepe pejzaže, već da bismo imali budućnost.

Mladi istraživači Srbije
Volonterski servis Srbije

Švedska
Sverige

eko sistem

Ovaj materijal izrađen je u okviru EKO-SISTEM programa podrške civilnom društvu za zaštitu životne sredine, koji sprovode Mladi istraživači Srbije (MIS), uz podršku Švedske preko Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida). Za sadržaj ovog materijala odgovoran je isključivo autor. Mladi istraživači Srbije i Sida ne dele nužno stavove i tumačenja izrečena u ovom materijalu.

ECO INFINITY

ZAJEDNICE U BALANSU

PRIRODA I ODRŽIVI RAZVOJ

Sjenica, novembar 2025.

